

ביציאת מצרים; הניתוק והיציאה מטומאה לטהרה נעשו בחפזון וביד חזקה, בלא שום הליכה בהדרגה ('נא') אלא בבחינת פסיחה ודילוג. רק לאחר שהקב"ה עזרו להתנתק מהרע, יש לילך בהדרגה ובמנוחה לעלות מחיל אל חיל.
(עפ"י הר"ש מניקלשבורג, שמן הטוב פר' בא. וע"ע בראש ספר צדקת הצדיק, מצוטט להלן צו)

דף עה

'מעשה לסתור?! – חסורי מיחסרא והכי קתני, ואם אסכלא מנוקבת מותר'. רש"י והראב"ד (קרבן פסח ט, ט) מפרשים שהבשר אינו נוגע באסכלא שאם כן אין זה 'צלי אש', כמו שאמרו להלן שאם נגע הבשר בחרסו של תנור הרי זה צלי מחמת דבר אחר.

ואילו פשוט דברי הרמב"ם (שם) מורים שבאסכלא מנוקבת כשר אפילו אם הבשר נוגע באסכלא [וכן מורה פשוט הלשון בגמרא, שהחילוק הוא בין מנוקבת לשאינה מנוקבת, ולא בין נוגע ולא נוגע]. ומה שכתב הצ"ח שמדובר בגמרא בשאינו נוגע ואעפ"כ באסכלא שאינה מנוקבת פסול כיון שהחום עובר דרך האסכלא – אינו נראה, כיון שהאש מחממת עכשיו את האסכלא, אין זה צלי מחמת דבר אחר, ומה בכך שהאסכלא חוצצת בין האש לבשר].

ויש לחלק בין נגע בחרסו של תנור שבמקום הנגיעה אין אש, ובין אסכלא מנוקבת, שהואיל והאש מחממת כאחד את האסכלא ואת הבשר, הצלייה מתייחסת לאש שהיא העיקר, ולא לאסכלא. ואולם אם האסכלא אינה מנוקבת, הרי שכל האסכלא מתחממת תחילה וצליית הבשר נעשית על ידי הנגיעה באסכלא ורתחתה, הלכך העיקר מתייחס לאסכלא (שפת אמת).

ואולם הכסף-משנה צידד לומר [באופן שני] שגם הרמב"ם סובר כרש"י והראב"ד, שכל שנוגע באסכלא פסול. וכן נקטו שאר אחרונים.

קצת דוחק לפי"ד השפת-אמת סתימת דברי הרמב"ם והלא הדבר משתנה לפי מיקום האש ושליטתה בבשר, וכיצד סתם שבכלי מנוקב צולים ובנגיעת חרס אסור הרי פעמים אפשר שהדין מתהפך.

גם ממה שהקשו התוס' (עו. ד"ה בשלמא) שהשפוד יאסור סביבותיו, משמע שנקטו שכל נגיעה של דבר גוש בבשר, אפילו תוך כדי צלייתו על האש, פוסל משום צלייה מחמת דבר אחר, וכמו שכתב החזו"א.

'תנור שהסיקו בקליפי ערלה וגרפו ואפה בו את המת, לדברי האוסר' בשלא גרפו. והיא דעת רבי (כו:). שאוסר הפת משום 'יש שבח עצים בפת', 'מהו' – האם גם כשגרף והאיסור איננו, הפת אסורה. 'אמר ליה: הפת מותרת'. יש מפרשים שמותר אף לכתחילה לאפות (באר הגולה יו"ד קמב, ד אות יא). ויש אוסרים (עפ"י בהגר"א שם; חזו"א ערלה ט, ז).

'רבי אומר אומר אני...'. על ביטוי זה – ע' במובא ביוסף דעת קדושין ט.

'פתילה של אבר'. נראה שבית דין היו מתקינים חתיכות אבר (= עופרת) לנשרפים, והיו עושים אותן כעין פתילות, ארוכות וצרות – כדי שתשלוט בהן האור והיו ניתכות במהרה (יד רמה סנהדרין נב).

'אי לא גזרה שוה הוה אמינא שריפת נשמה וגוף קיים לאו שריפה היא' ואף על פי שלשון 'שריפה'

כתובה בעדת קרח ובבני אהרן, הוה אמינא שאינה 'שריפה' שציוותה עליה תורה לבית דין, כי בשריפה שבידי אדם סתם 'שריפה' שריפה ממש, שכן לשון בני אדם, ואין להביא מאותה אש שיצאה מלפני ה'. ועל כן הוצרכה הגזרה – שוה ללמוד 'שריפה' של בני אדם משריפה שבידי שמים (כ"ג. וע' מהרש"א ויד דוד סנהדרין נב).

(ע"ב) רבינא אמר: כרוך ותני, מכות אש אין לי אלא שנכוה באש ובגחלת...' רבינא אינו מחלק בין גחלת של עץ לשל מתכת, ויש נוקטים שלפי דעתו כשר לצלות בגחלת של מתכת. ובוה פירשו את סתימת הרמב"ם שלא חילק בין עץ למתכת (ע' רעק"א שפת אמת וזבח תודה. וע"ע אבני נזר (או"ח רכט) שתלה זאת במחלוקת הראשונים).

והנה מקושי הגמרא לעיל 'וגחלים של מתכת לאו אש הוא, והא גבי בת כהן...'^א מבואר שפתילה של אבר נחשבת 'גחלת של מתכת'. ויש לשאול הלא מבואר בסמוך, בין לאביי בין לרבא, שרק גחלת לוחשת נחשבת 'אש' ולא גחלת עוממת (וכ"מ בתוס'. וע' שפת אמת) – והלא פתילה של אבר לכאורה אין דינה כלוחשת שהרי אין שם אש דלוקה, ומדוע תתכשר לצליית פסח.

ויש לומר שלפי קושי הגמרא עכ"פ כיון שהיא רותחת ביותר והאבר ניצוק, הרי כח האש ניכר בה, ודומה לגחלת לוחשת. ולכאורה נראה שגם אם ננקוט שגחלת של מתכת אינה 'אש' [כי אין הכרח שרבינא חולק לדינא על רב חסדא דלעיל, אלא שאין נוח לו להעמיד 'גחלת' סתם בגחלת של מתכת], אפשר שבצלייה על ברזל מלובן או חוטים לוחשים נחשב כצלי אש לכל הדעות, כדין גחלת לוחשת של עץ, שהרי האש נראית בו (אך בלשון המאירי אין במשמע כן, וע' גם בשפת אמת). ובפרט לרבינא לא מצינו שום חילוק בין עץ למתכת, ולכן כשהאש נראית בגחלת הריהי 'אש' לכל דבר. וצ"ב.

'נטף מרוטבו על החרס וחזר אליו – יטול את מקומו.' נחלקו הקדמונים בדין זה; דעת הרשב"א (בתורת הבית ד, א) שהרוטב מפעפע בכל הבשר וכדי לבטלו צריך שיהא ששים בבשר כנגדו, וכאן כיון שהרוטב הוא דבר מועט, בודאי יש ששים כנגדו ולכך די בנטילה. ומ"מ נטילת מקום צריך, כי במקום שנפל שם בליעתו מרובה יותר מבשאר מקומות.

[יש מקשים, הלא רב ושמואל סוברים (לעיל נט: ובע"ז עג:): מין במינו – במשהו, ולדבריהם היה צריך לאסור הכל ולא יועיל ביטול בששים לרוטב המפעפע. ויש לתרץ על פי מה שאנו נוקטים להלכה כרבא (בע"ז סו) שלענין הגדרת 'מין במינו' הולכים אחר שם הדבר ולא אחר טעמו, והרי רוטב ובשר שני שמות הם, לכן נחשב 'מין בשאינו מינו' ובטל בששים.

ועוד יש לתרץ, על פי דברי הריטב"א (בע"ז עג:), שזה שהחמירו רב ושמואל מין במינו במשהו, היינו מדרבנן, ואם כן יש לומר שלענין פסול קדשים העמידו חכמים על דין תורה, שלא להביאם לבית הפסול. אך מצינו שחכמים גזרו וקנסו ולא חשו לפסול קדשים. ע' להלן פג: לענין גיד הירך החיצון האסור מדרבנן, אסור לאכלו בפסח. ולהלן פ: (ובתוס') גבי בשר שנטמא וזרק את הדם במזיד שאין מקטיר האימורים. וכיו"ב בתוס' יומא כט סע"א. וע"ע להלן עו: לגבי ריחא מלתא].

ודעת הרא"ה (שם) שבדבר המפעפע לא יועיל ששים כנגדו כדי לבטלו מאחר ואין נספג בשוה בכל המקומות, והלא יתכן שפעפע למקום אחד וטעמו ניכר שם ואינו בטל – אלא שהרוטב שבכאן אינו מפעפע, ולכן שאר הבשר מותר, ולא משום ביטול בששים. ואולם כדי נטילה צריך כדין בליעת צלי. דעה שלישיית יש (ע' ים של שלמה חולין פרק ה, ע). שכל מקום שמפעפע ובטל בששים שוב אין צריך לא כדי נטילה ולא כדי קליפה, וזה שצריך כאן נטילה, מפני שאין הנידון כאן משום רוטב של איסור שנבלע, אלא משום שהבשר נצלה מחמת דבר אחר, הרוטב, ולא מחמת האש, והרי במציאות אותו מקום

ד. חתיכת בשר שהאדים – החומץ שלה אסור. לא האדים – מותר. ורבינא אסר שאי אפשר שאין בה שורות דם. ומסרו בשם אמימר / רב אשי, שנהג התר בדבר.

ארבעה פירושים יש בנידון זה:

לפירוש אחד ברש"י, מדובר על המוהל היוצא מהבשר שנצלה [וכפי הדעה שהחתיכה עצמה מותרת אפילו האדימה]. והתוס' הקשו, אם מדובר כשנצלה הבשר כל צרכו – ודאי אף המוהל מותר. ואם לאו – הבשר עצמו יש לו ליאסר כיון שהאדים.

פירוש אחר הביא רש"י שהנידון הוא על החומץ שחולטים בו את הצלי, ודמו נסחט לתוכו [ו'אסמיק' היינו חתיכת הבשר האדימה ממכה. עפ"י מהרש"א]. וגם על כך הקשו התוס', הלא החומץ אינו מפליט דם מהבשר אלא מצמית. ואילו היה החומץ אסור, גם הבשר היה לו ליאסר. ונקטו התוס' כפירוש ריב"א בשם בה"ג שמדובר בבשר חי שנותנים אותו לתוך החומץ כדי להצמית הדם בתוכו. ואם שהה בו עד שהחומץ האדים – הבשר והחומץ אסורים [הרמב"ם (מאכלות אסורות ויג) כתב שיש לבשר תקנה במליחה, ויש חולקים]. אבל עד שלא האדים – לדעה ראשונה מותר, וכן היא המסקנא כפי שנהג רב אשי, ולרבינא החומץ אסור מחמת מעט דם הנפלט אליו, אבל הבשר מותר.

והרי"ד פירש כמו זה אלא שלפירושו 'אסמיק' ו'לא אסמיק' מתייחס לבשר (כמו 'אסמיק' דלעיל) ולא לחומץ. [ומשמע שמדובר בחתיכה שנתאדמה מעיקרא, כגון מחמת מכה. והרמב"ם כתב שהאדים הבשר בתוך החומץ].

ה. מר בר אמימר מסר בשם אביו שלא היה חולט בשר פעמים באותו חומץ. אבל חומץ שמתבער הוא חלש – חולטים בו לפי שיש בו חמיצות הפרי, משא"כ חומץ שכבר חלטו בו.

א. לפרש"י מדובר לאחר צליה. ואילו לתוס' ותורי"ד, לאחר צלייה אין צורך בחומץ לחלוט ואין בו איסור, ומדובר בבשר חי שצומתו כדי שדמו יישאר בתוכו ולא יצא.

ב. יש מי שדייק מדברי רש"י שאין התר לחלוט בחומץ חלש בטבעו אלא בזה שהיה חזק ונחלש, שנשאר בו כוחו (ע' בשו"ת משיב דבר ח"ב כה).

כתבו גאונים שאין לסמוך על חליטה, שאין אנו בקיאים בה.

דיני הוצאת דם מהלב – בחולין קט.

דף עה

קלה. מה דין הפסח שנצלה באופנים דלהלן?

א. נצלה בתנור שהסיקו וגרפו.

ב. חתכו ונתנו על גבי גחלים.

א. פסח שנצלה בתנור שהוסק וגורף – אין זה 'צלי אש' (צלי-אש צלי-אש שתי פעמים – למעט).

האוכלו, מלבד שעבר על מצות 'צלי אש', לא קיים מצות אכילת הפסח (עפ"י מנחת חינוך).

- ב. חתכו ונתנו על גבי גחלים [לוחשות. ע' להלן] – רבי אומר: אומר אני שזה 'צלי אש'.
- א. יש מדייקים מדברי הרמב"ם (קרבן פסח ה,י) שאין כשר אלא בשתלאו באויר, אבל כשהבשר מונח על הגחלים אינו כשר מפני שהנוזלים מכבים את האש באותו מקום והרי זה כגחלת עוממת (עפ"י שפת אמת. ובספר הלכה ברורה מובא שנראה להגיה בלשון הרמב"ם 'וצלהו על גבי גחלים' במקום 'תלהו').
- ב. ישנה דעת ראשונים שיש תנאים החולקים על רבי וסוברים שגחלת של עץ אינה 'אש' (מובא במאירי. וע"ע בחדושי ר' אריה לייב (טו) שנסתפק לדעה זו לענין דין מכבה בשבת).

קלו. מה דינם של גחלת ושל שאר חומרים שנתחממו על ידי האש או על ידי דבר אחר, לענין ההלכות דלהלן?

- א. צליית קרבן פסח.
- ב. דיני נגע של מכות-אש.
- ג. שריפת בת כהן.
- ד. שריפת 'פרים הנשרפים'.
- ה. הבאת אש ממזבח החיצון לפני ולפנים ביום הכיפורים.
- א. אין בכלל 'צלי אש' האמור בקרבן פסח אלא אש ממש או גחלת לוחשת, אבל כל חומר אחר שנתחמם מהאש כגון חרסו של תנור גרוף, וכן גחלת של מתכת (רב חסדא) – אין זה 'צלי אש' (צלי-אש, צלי-אש).
- א. גחלים עוממות אינן בכלל 'אש' (עפ"י תוס' ועוד. ובשפת אמת צידד שגחלת עוממת כשרה לפסח, והלא רבי התיר לצלות ע"ג גחלים ואיך אפשר שיישאר לוחשות בכל משך הצליה).
- ב. יש מצדדים בדעת הרמב"ם שלא הזכיר חילוק בין גחלת עץ למתכת, שכשר לצלותו בגחלת של מתכת, שאפשר שכן היא דעת רבינא (ע' רעק"א שפ"א אבנ"ז רכט ובה תודה).

- ב. בכלל 'מכות אש' נתרבה מכוה שנעשתה בגחלת של עץ או של מתכת, או ברמץ, או בסיד רותח וכד', ובכל דבר הבא מן האור – לרבות חמי האור (מכוה מכוה – ריבה).
[גחלת של עץ אין צריך לה ריבוי מיוחד, שבכלל 'אש' היא לדברי רבי. רק בגחלת של מתכת הוצרכו לרבות. רב חסדא. ואילו רבינא לא חילק בדבר].
- שאר לקויות הבאות מחום אחר, אינן נידונות משום מכוה אלא משום שחין. ואין הפרש בדיני טומאתם, אלא ששחין ומכוה אינם מצטרפים (עפ"י רש"י ותוס' עפ"י חולין ח. ע"ש בפרטות).

- ג. שריפת בת כהן נעשית על ידי פתילה של אבר (= עופרת מומסת על ידי האור). וגם אם ננקוט בשאר הלכות שגחלת של מתכת אינה בכלל 'אש', כאן ריבה הכתוב באש תשרף. ואין שורפים אותה באש ממש (גזרה שזה 'שריפה' 'שריפה' מבני אהרן, שריפת נשמה וגוף קיים), ולא בחמי האור (משום ואהבת לרעך כמוך – אמר רב נחמן: ברור לו מיתה יפה). ולא באבר רותח מעיקרו, שלא הוחם באש (באש).
- א. יש אומרים בדעת רש"י שאם שרפו באש ממש, נתקיימה מצות שריפה אלא שאין עושים כן לכתחילה משום 'ברור לו מיתה יפה' (וע"ע מהרש"ל, מנחת חינוך רסא, א; רש"י שפת אמת. וע"ע סנהדרין נב:).
- ב. נראה שאם אין פתילת אבר מצויה, אין ממתנינים ומענים את דינה, אלא משתמשים בכל תולדות האור (מנחת חינוך רסא, א).